

Katılım Bankalarının Gelişimi ve Etkinliği Üzerine Bir Değerlendirme: Türkiye Deneyimi¹

An Assessment of the Development and Effectiveness of Participation Banks: the Turkish Case²

Mümine Farika Arslan

Uzman, Ziraat Katılım Bankası A.Ş., frk.arslan@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8923-5559

Yüksel Bayraktar

Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü, Teknoloji ve Sanayi İktisadi Ana Bilim Dalı, ybayraktar@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3499-4571

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Geliş: 3 Eylül 2020

Düzeltilme Geliş: 23 Eylül 2020

Kabul: 25 Eylül 2020

Anahtar Kelimeler:

Faizsiz bankacılık, Katılım bankaları, Geleneksel bankalar, Özel Finans Kurumları, Türkiye

© 2020 PESA Tüm hakları saklıdır

ÖZET

Türkiye’de faiz hassasiyeti nedeniyle bankacılık sektörüne ulaşmayan tasarrufların ekonomiye kazandırılması amacıyla 1985 yılında Özel Finans Kurumları’nın faaliyete geçmesine izin verilmiş; 2005 yılından itibaren ise bu kurumlar “Katılım Bankaları” adıyla faizsiz bankacılık hizmetleri sunmak amacıyla faaliyetlerine devam ederek Türk bankacılık sistemindeki yerini almıştır. Bu çalışmanın amacı, katılım bankalarının Türk Bankacılık Sektörü içinde 2010-2018 dönemi için performansının incelenerek finansal gelişmeye ve ülke ekonomisine katkısını göstermektir. Çalışmada Türkiye’deki katılım bankalarının 2010-2018 dönemine ait temel finansal rasyo ve göstergeleri geleneksel bankalarla karşılaştırılarak performans analizi yapılmıştır. Çalışmanın bulguları; katılım bankalarının başarılı bir performansa sahip olmasına rağmen, Türk bankacılık sektörü içindeki payı ve Türkiye ekonomisindeki tamamlayıcı etkisinin nispeten küçük olduğu şeklindedir. Katılım bankalarının esas katkısı, Türkiye’de faize duyarlı kesimlerin atıl fonlarını finansal sisteme kazandırarak ekonomik gelişmeyi pozitif yönde etkilemesi ve kullandığı faizsiz bankacılık yöntemleriyle finansal sistemde derinliği ve hizmet çeşitliliğini artırmaktır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 3 September 2020

Received in revised form: 23

September 2020

Accepted: 25 September 2020

Keywords:

Interest-free banking, Participation Banks, Special Finance Houses, Traditional banks, Turkey

© 2020 PESA All rights reserved

ABSTRACT

Turkey allowed the interest-free Financial institutions to be established in Turkey under the name of “Special Finance Houses” (SFHs) in 1985 in order to attract a capital inflow from the MENA (Middle East and North Africa) to Turkish banking sector and to encourage its citizens who have “interest sensitivity” to involved in banking system, The name of SFHs was changed to Participation Banks (PBs) in 2005. The aim of this study is to examine the performance of participation banks in the period of 2010-2018 and their contribution to financial development and the economy growth of the Turkey. In the study, performance analysis was used by comparing the main financial ratios and indicators of the participation banks and traditional banks during the period of 2010-2018. According to the findings of the study, the participation banks have a successful performance as well as their small share in the Turkish banking sector. The main contributions of the participation banks are to influence economic growth positively by bringing interest-sensitive sectors into the financial system and to increase the diversity of services in the financial system by using interest-free banking methods in depth.

¹ Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde savunulan yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² This study is derived from a Master's thesis advocated at the Institute of Social Sciences of Istanbul University.

GİRİŞ

Faiz kavramı; toplumsal, ahlâki ve ekonomik yönleriyle geçmişten günümüze zamanın şartlarına göre farklı ifadelerle tanımlanmıştır. Tüm bu yönleriyle faizin herkes tarafından kabul edilen bir tanımı var demek güçtür. Türkçe kelime anlamı; “fazlalık, nema, artma, çoğalma” şeklinde tanımlanmaktadır (Güngören, 2013: 17). Faizin iktisadi yönü Merkantalistler (16-17yy.) tarafından borç alıp verme ve mal alışverişindeki fonksiyonuna göre açıklanmış (Pıçak, 2012: 88); modern iktisat teorisinin temellerini oluşturan Klasik İktisadi Düşünce (M.S. 1776) tarafından tüketimden vazgeçmenin bedeli olarak ifade edilmiştir. Ancak, Keynesyen görüş bu duruma karşıt bir yorumla faizi likiditeden vazgeçmenin bedeli olarak ifade etmiştir. İktisadi hayatın merkezine yerleşmiş olan faiz kavramı, iktisadi bir terim olmanın ötesinde sosyal hayatı birçok boyutu ile etkilemesinden dolayı filozoflar, din adamları dahil üzerinde görüş beyan ettiği kapsamlı bir kavramdır.

Faiz kavramını tartışmalı hale getiren esas neden ise Semavi üç dinin kutsal kaynaklarında faizin yasak olduğuna ilişkin açık hükümlerin olmasıdır. Bunun sonucunda, faiz hassasiyeti gösteren bireyler için finansal sisteme tasarruflarını yönlendirmeme veya faizli bankalarla çalışmaya mecbur kalma şeklinde bir ikilem ortaya çıkarmıştır. Faiz hassasiyeti nedeniyle tasarrufların finansal sisteme aktarılmasında; ekonomide atıl fon oluşmasına ve yurt içi tasarrufların ekonomik alanlara kanalize edilemesinde bir engel olmuştur. Faizsiz bankacılık hizmetleri de ekonomideki bu ihtiyaca cevap olarak gündeme gelmiştir (Kelleroğlu, 2018: 13). Dünyada faizsiz bankacılık faaliyetlerinin gelişmesinde, özellikle 1970’lerde petrol ihraç eden Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu Körfez ve Arap Yarımadası’ndaki ülkelerde artan sermaye birikimi ve bu birikimin İslam dininin esaslarına uygun bir şekilde değerlendirilmesine duyulan ihtiyaç temel faktördür (Warde, 2006: 75). Bu birikimleri kendi ekonomisine kaynak olarak kazandırmak isteyen Batılı ülkeler, faizsiz bankacılık sektörüne yatırım yaparak sektörün küresel çapta gelişmesini sağlamıştır (Erdoğan, 2011: 25). Türkiye’de de faizsiz bankacılık sektörünün gelişmesi benzer sebeplere dayanmaktadır. Özellikle 1980’li yıllarda, Körfez ülkelerinden ve İslam Kalkınma Bankası (İKB)’nden sermaye akışı sağlanması amacıyla Türkiye’de faizsiz bankacılık sektörünün kurulması için ilişkin ilk adım atılmıştır (Warde, 2006: 75).

1. Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Uygulamaları ve Gelişimi

Türkiye’nin 1974’te İslam Kalkınma Bankası’nın kurucu üyesi olması faizsiz bankacılık faaliyetlerinin miladı olarak gösterilebilir. Türkiye’de faizsiz bankacılık esasıyla hizmet veren ilk kurum 1975 yılında kurulan Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası A.Ş. (DESİİYAB)’dir. Bu bankanın faaliyetleri üç yıl kadar sürmüş, 1978’de sona ermiştir (Özuluca ve Deran, 2009: 90). Daha sonra, Bakanlar Kurulu’nun 16.12.1983 tarih ve 83/7506 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamesi ile faizsiz bankacılık hizmeti verilmesine ilişkin genel bir resmî karar alınmıştır (Tenekeci, 2017: 21). Bu kararnameye göre, faizsiz bankacılık hizmetleri vermek amacıyla kurulacak kurumlara “*Özel Finans Kurumları (ÖFK)*” adı verilmiştir. Türkiye’de faaliyete geçen ilk ÖFK, Körfez ülkelerinde hâlihazırda faizsiz bankacılık faaliyetleri gösteren büyük finans kurumlarının Türkiye’deki iştirakleridir. 1991’de ise Anadolu Finans Kurumu A.Ş. kurularak yerli sermaye ile kurulan ilk ÖFK olmuştur (Ağkan F. , 2018: 237).

Özel Finans Kurumları, 1999 tarihine kadar 83/7506 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye tabi olarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. 17 Aralık 1999 tarihli ve 4491 sayılı Bankalar Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun ile ÖFK’lar, 4389 sayılı Bankalar Kanunu kapsamına alınmıştır (Tenekeci, 2017: 21). Böylece, ÖFK “*banka*” statüsünde geleneksel mevduat bankaları ile aynı yasal çerçevede faaliyet göstermiştir.

Türkiye’de 2005 yılı bankacılık sektörünün hukuki alt yapısı ile ilgili önemli gelişmelerin yaşandığı ve 5411 sayılı yeni bir Bankacılık Kanunu’nun kabul edildiği bir yıl olmuştur. Bu yeni kanun kapsamında ÖFK ismi “*Katılım Bankası*” olarak değiştirilmiştir (Özuluca ve Deran, 2009: 92). Dünyada “İslami bankacılık (Islamic banking)” veya faizsiz bankacılık (interest-free banking) ifadeleri kullanılırken; Türkiye’ye özgü bir ifade şekli olarak katılım bankacılığı (*participation banking*) kavramı uluslararası bankacılık literatürüne kazandırılmıştır (Tunç, 2010: 22)

2005 tarihli 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na göre Türkiye'de katılım bankaları sadece faizsiz bankacılık hizmetleri vermek üzere, geleneksel ve yatırım bankaları ise bu hizmeti iştirak kurmak suretiyle gerçekleştirebilmektedir (Ergeç, vd., 2014: 58).

2013 tarihli 10. Kalkınma Planı 3. Performans Göstergesi 3. Politika başlığı altında, Türkiye'de katılım bankacılığı sektörünün gelişimini desteklemek amacıyla kamu sermayeli katılım bankalarının kurulması kararı alınmıştır (Ersoy ve Süner, 2018: 171). Bu doğrultuda 2015'te Ziraat Katılım Bankası A.Ş. sermayesinin tamamı T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından ödenerek 29 Mayıs 2015 tarihinde faaliyete geçmiş ve Türkiye'nin ilk kamu sermayeli katılım bankası olmuştur. Daha sonra 2016 yılında Vakıf Katılım ve son olarak 2019 yılında Emlak Katılım bankaları kamu bankaları olarak faaliyete geçmiştir. Günümüzde üçü kamu sermayeli ve diğer üçü özel ve yabancı sermayeli olmak üzere toplam altı katılım bankası Türkiye'de faaliyet göstermektedir³.

Türkiye'de faizsiz bankacılık yöntemleri uzman kadrolar tarafından ihtiyaca göre geliştirilmiş ve geliştirilmeye devam etmektedir. Türkiye'de katılım bankalarının finansman sağlama yöntemleri Bankacılık Kanunu'nun krediler ile ilgili 48. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre katılım bankaları, bankalarca verilen nakdî krediler, gayri nakdî krediler ve bu niteliği haiz taahhütler, satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları gibi birçok faaliyeti yapabilmektedir. Buna ilaveten, sadece katılım bankalarına özgü (finansal kiralama, mal karşılığı vesaikin finansmanı, kâr ve zarar ortaklığı yatırımları vb) faaliyetleri gerçekleştirmektedir (5411 Sayılı Bankacılık Kanunu , 2005). Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik'in 19'uncu maddesinde katılım bankaların finansman yöntemleri belirtilmiştir (26333 Sayılı Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik, 2006). Bunlar; *Kurumsal Finansman Desteği, Bireysel Finansman Desteği, Kâr-Zarar Ortaklığı Yatırımı, Finansal Kiralama, Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı, Ortak Yatırımlar* olmak üzere altı farklı yöntem bulunmaktadır.

Katılım bankaları yerel mevzuatta belirtilen yöntemleri uygularken dünyada uygulanan faizsiz finans yöntemlerine de başvurmaktadır. Bu yöntemlerin başlıcası; *murabaha, müşâreke, mudârebe, icâre, selem, istisna ve tekafül* şeklindedir. Bunların orijinal isimleri Arapça olduğundan katılım bankaları da uygulamada bu orijinal isimleri Türkçeleştirerek veya orijinal haliyle kullanabilmektedir.

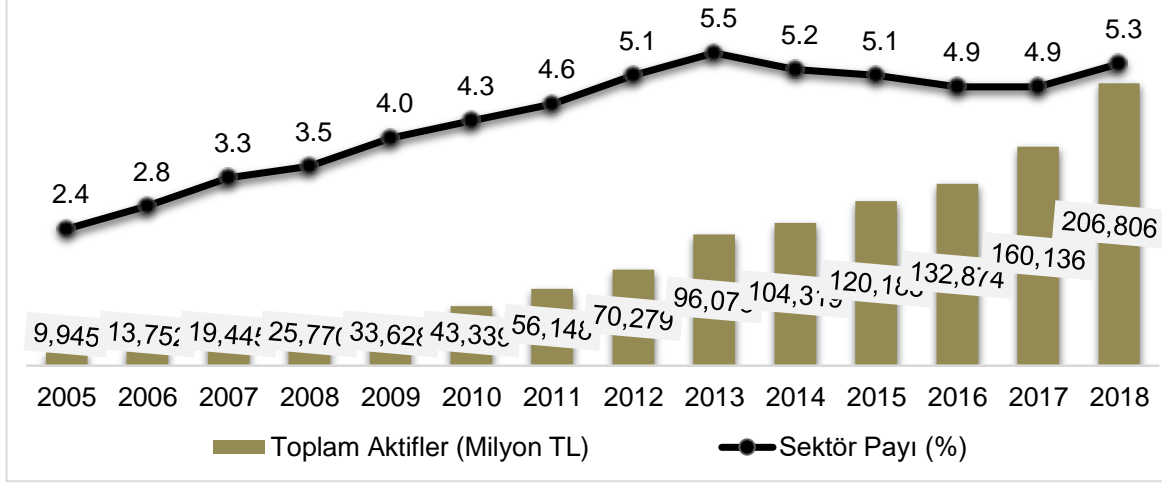
Murabaha, bir malın alış fiyatı üzerine kâr veya vade farkı ilave edilerek satılmasına dayanan (Gözübenli, 2011: 192) ve tüm malların finansmanında kullanılabilen temel bir finansman yöntemidir (Durmuş, 2011: 59). Müşâreke ise, katılım bankası ve gerçek veya tüzel kişi müşterisi arasında kâr-zarar ortaklığı çerçevesinde sermaye esaslı bir ortaklık kurularak finansman sağlamada kullanılan yöntemdir (Varsak, 2017: 106). Mudârebe, yine kâr-zarar ortaklığıdır, fakat emek-sermaye esasına dayanan bir yöntemdir ve bu yöntemle katılım bankası kâr zarar ortaklığı kurarak sadece finansman sağlamakla sorumlu olabilir (Abdul-Rahman, 2015: 167) yahut yaygın kullanım şekli olarak mevduat toplama yöntemi olarak da kullanabilmektedir. Mevduat toplama yönteminde katılım bankası işletmecisi konumundadır ve kârını müşterileri ile paylaşmaktadır (Yozgat, 2010: 36). İcâre, katılım bankaları tarafından yürütülen finansal kiralama yöntemidir. Selem, özellikle tarım kredisi şeklinde hasat öncesi dönemde çiftçinin mali ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla uygulanmakta ve henüz üretilmeyen ürün veya malın peşin bedelle satılması esasına dayanan bir finansman yöntemidir (Gözübenli, 2011: 194). İstisna, benzer şekilde üretilmesi talep edilen ancak henüz olmayan eserlerin önceden satışının yapılarak üretilmesinde ihtiyaç duyulan finansmanın Katılım bankası tarafından sağlanması için uygulanan özel bir yöntemdir (AAOIFI, 2012: 259). Tekafül ise temelinde dayanışma ve kefalet anlayışı bulunan faizsiz bir sigorta ürünüdür (Yazıcı, 2017: 173). Katılım bankaları tekafülü kendi ürünü şeklinde veya faizsiz sigorta hizmeti veren kurumlardan hizmet alarak müşterilerinin sigorta işlemlerini gerçekleştirilmek üzere başvurduğu bir yöntemdir. Finansman yöntemlerinin haricinde katılım bankalarının temel fon toplama araçları özel cari hesaplar ve katılma hesaplarıdır. Katılma hesapları da yine kâr-zarar ortaklığı esasına göre işleyen vadeli mevduat hesaplarıdır. Ayrıca, İslami bono

3 Mart 2019 itibarıyla bu bankalar; Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş., Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş. şeklindedir.

şeklinde uygulanan kira sertifikası ihracı, murabaha yöntemiyle uygulanan sendikasyon kredileri katılım bankalarının mevduat dışı fon sağlama kaynaklarıdır.

Türkiye'deki faizsiz bankacılık kurumlarının katılım bankası adını aldığı 2005 yılından itibaren aktif gelişimlerinin görülmesi amacıyla yıl sonu toplam aktiflerinin 2005-2018 dönemindeki değişimi Grafik 1'de sunulmaktadır.

Grafik 1: Katılım Bankaları Toplam Aktif Gelişimi (Milyon TL)

Kaynak: BDDK, 2019, <https://www.bddk.org.tr/BultenAylik/tr/Home/Gelismis> sitesinden 19 Mayıs 2020 tarihinde alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 1'de katılım bankacılığı sektörünün aktif büyüklerinin istikrarlı biçimde arttığı görülmektedir. Türkiye'de 2001 ekonomik krizi sonrasında uygulamaya konulan "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" kapsamında bankacılık sektörünün iyileştirilmesine yönelik reformlar ve ekonomik istikrar ortamı oluşturulması yönünde düzenlemeler uygulanmıştır (Yeldan, 2009: 22). Bu düzenlemeler katılım bankalarının da gelişimine olumlu yansımıştır. Katılım bankaları 2008-2009 küresel finans krizi koşulları altında büyümeyi başararak sektördeki payını artırmıştır. Katılım bankalarının bu başarısında risk paylaşımı mekanizmasının etkili olduğu söylenebilir.

2008 finansal krizinin olumsuz etkilerinden korunmak amacıyla Türkiye'de bankacılık sektörünün sermaye yapısının güçlendirilmesi ve denetimlerin sıkılaştırılması gibi birtakım yapısal reformlar uygulanarak tekrardan yatırımcının güveninin ve yatırım iştahının arttığı daha sağlam bir bankacılık ortamı yaratılmıştır (Aysan vd., 2017: 379). Bu ortamda uluslararası piyasalardan Türkiye'ye sermaye girişlerinin yaşanması ve ucuz kredi imkânının doğması gibi gelişmeler katılım bankalarının 2009-2013 dönemindeki büyüme seyrine katkı sağlamış ve katılım bankaları 2013 yılında bir sıçrama yaparak sektördeki payını % 5,5'e çıkarmıştır.

2013 yılı sonrasında katılım bankalarının toplam aktif büyüklüğündeki artış devam etmesine rağmen sektördeki payı azalma sürecine girmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında katılım bankalarından birinin eksilerek Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)'na devredilmesi etkili olmuştur. Bu dönemde iki kamu katılım bankası kurulmasına rağmen katılım bankacılığı sektöründeki gerilemenin devam etmesi, bu sonucun yaşanmasında sektör dışı gelişmelerin de etkili olduğunu düşündürmektedir. Özellikle, 2016 yılının üçüncü çeyreğinde S&P ve Moody's gibi uluslararası reyting kuruluşlarının Türkiye'nin kredi notunu düşürerek ülkedeki uluslararası sermaye yatırımlarının azalmasına ve bankaların yurt dışı borçlanma maliyetlerinin yükselmesine sebep olması (Kılıçaslan, 2017: 55) şeklindeki olumsuz gelişmeler katılım bankacılığı sektörünün büyüme hızını düşürmüştür.

2.Katılım Bankalarının Etkinlik Analizi

Finansal gelişme, bankacılık sektörü ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri inceleyen birçok teorik ve ampirik çalışma mevcuttur. Bu çalışmaların ekseriyeti geleneksel bankacılık veya faizsiz bankacılık sektörlerinin ülkelerin ekonomik büyümesini ne yönde etkilediği üzerine odaklanmaktadır. Faizsiz bankacılık sistemi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, Türkiye'de katılım bankacılığı, farklı ülkelerde ise faizsiz bankacılık veya İslami bankacılık sektörü şeklinde analiz edilmiştir.

Yüksel ve Canöz (2017) Türkiye'deki İslami bankaların ekonomik büyümeye ve sanayi gelişimine katkısını ele almıştır. 2005-2016 yılları arasında çeyrek dönemlere ait verileri kullanarak, VAR Granger nedensellik analizi yapılan çalışmada Türkiye'deki katılım bankalarının faizsiz kredileri ile ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi bulunamamıştır. Çalışmanın bulgularına göre bankacılık sektöründeki payının nispeten küçük olması nedeniyle katılım bankalarının kredi hacminin ekonomik büyümeye katkısı oldukça düşük düzeydedir. Furqani ve Mulyayn (2009) Malezya'da bu ilişkiyi araştırmak için yaptıkları çalışmada, Johansen eş bütünleşme analizi kullanmıştır. Çalışmanın neticesinde İslami bankacılığın ekonomik büyümeye katkı sağladığı sonucuna varılmıştır. Nawaz, vd. (2019) Pakistan'daki İslami finans sisteminin ülke ekonomisine etkisini araştırmıştır. Çalışmada 2005-2013 dönemine ait verilerle Granger nedensellik analizi uygulanmıştır. Çalışmanın bulgularına göre İslami finans sistemi ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir. Aynı zamanda İslami varlık finansmanı ve ülke nüfusu arasında birbirini olumlu etkileyen çift yönlü bir etkileşim olduğu görülmüştür. Imam ve Kpodar (2015) Türkiye'nin de dahil olduğu az gelişmiş ve gelişmekte olan 52 ülkeyi ele aldıkları analizde, İslami bankacılığın ülkelerin ekonomisinde çok küçük paya sahip olmasına rağmen ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği sonucuna varmıştır. Aras ve Öztürk (2011) Türkiye'de katılım bankalarının kullandığı fon miktarının ve bankacılık sektörü içinde payının 2002 yılından itibaren artış kaydetmesine rağmen katılım bankalarının reel ekonomiye doğrudan katkı sağlamada payının çok düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Apak ve Açıkgoz (2011) sektör içindeki payı ve seçilmiş bazı ölçütlerle Türkiye'de katılım bankalarının finansal performansını incelediği çalışmasında katılım bankalarının özellikle fon yaratma ve kullandırma sürecinin sürdürülebilirliğini sağlamada ve genel olarak finansal istikrara katkıları olduğunu belirtmiştir. Kevser (2020), İslami bankacılığın Türkiye'deki gelişimini incelediği çalışmasında 2015-2019 dönemine ait finansal göstergeleri kullanarak katılım bankalarının bankacılık sektörü içindeki payının zaman içinde artmasıyla kredilerin çeşitliliği ve reel sektörün finansmanı açısından önem arz ettiğini; reel sektörün finansmanı ise ekonomik büyüme ve refah artışı üzerinde olumlu etkiye yol açtığı sonucuna ulaşmıştır. Al-Smadi, vd. (2017); 1997 ve 2007 yıllarında bankacılık sektöründe yaşanan kriz dönemlerinde Türkiye'deki geleneksel bankalarla katılım bankalarının performansını SPSS tekniği kullanarak karşılaştırmalı bir analizle incelemiştir. Çalışmanın bulgularına göre katılım bankaları faizsiz bankacılık yöntemleri sayesinde kriz dönemlerinde kredi, varlık büyüklüğü ve kârlılık ölçütlerinde geleneksel bankalardan üstün bir performans göstermiştir.

Bu çalışmada Türk bankacılık sektöründe katılım bankalarının ekonomik katkısının ve sektördeki etkinliğinin görülmesi için katılım bankalarının etkinliğinin daha belirgin olduğu 2010-2018 dönemine ait sektör büyüklükleri ve katılım bankaları ile geleneksel bankaların temel finansal rasyoları ve seçilmiş göstergeleri aracılığıyla analiz yapılmıştır⁴.

2.1.Katılım Bankacılığı Sektörünün Karşılaştırmalı Finansal Kârlılık Analizi

Temel finansal rasyolardan; aktif kârlılığı, öz kaynak kârlılığı ve sermaye yeterlilik rasyoları arasında pozitif bir ilişki; takibe dönüşüm oranı ve kârlılıklar arasında ve mevduatın krediye dönüşüm oranı ile net kâr payı marjı arasında negatif bir ilişkinin olması beklenmektedir (Çetin, 2018: 215). Bankaların kârlılığının yüksek olması, kârların sermayeye eklenmesine imkân yaratarak sermaye yeterlilik rasyosuna katkı sağlayabilmektedir. Takibe dönüşüm

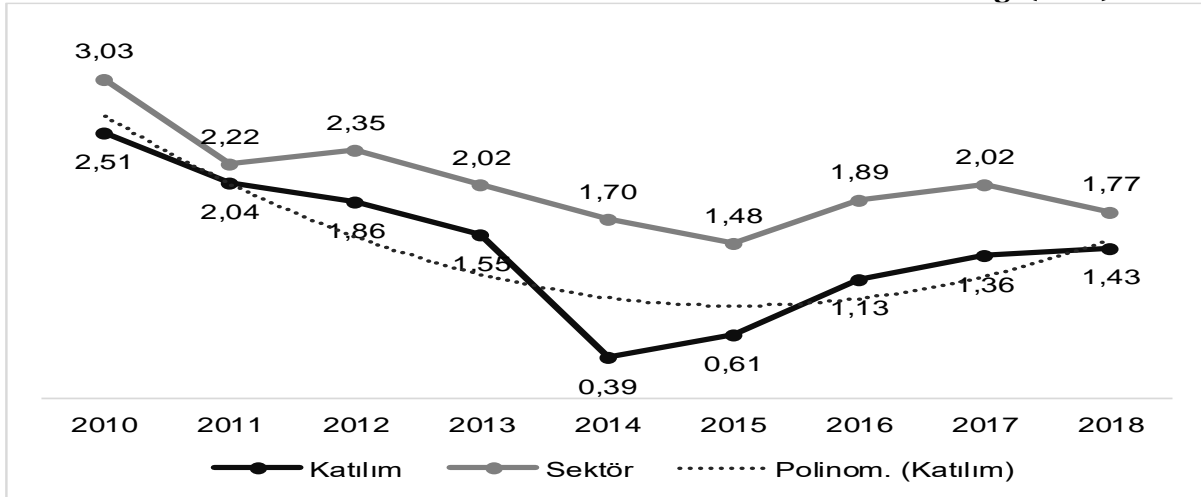
⁴ Çetin, A. (2018), "Katılım ve Mevduat Bankalarının Piyasa Etkinliğinin Karşılaştırmalı Analizi ve Bir Uygulama", Türkiye Bankalar Birliği (TBB), https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7565/Katilim_Bankalari-329.pdf (Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2019).

oranı ise bankaların kredileri için ayıracağı karşılık oranlarını yükselterek kârlılık üzerinde baskı oluşturmaktadır. Analizde kullanılan mevduatın krediye dönüşüm oranı arttığında mevduat artışı da aynı seviyede veya daha fazla artmıyor ise bankaların kaynak maliyetinin yükselmesine sebep olarak net kâr payı marjını olumsuz etkilediği sonucuna varılmaktadır.

Bankaların kârlılığı; hizmetlerinden sağlanan gelirler, alternatif dağıtım kanallarından elde edilen gelirler, finansman ve mevduat hacimleri gibi birçok faktörden etkilenmektedir. Fakat, kârlılık analizinde kullanılan temel performans ölçütleri; aktif kârlılığı (Return on Assets-ROA), öz sermaye kârlılığı (Return on Equity-ROE) ve net faiz marjı (Net Interest Margin-NIM) rasyolarıdır. Bankaların temel faaliyetlerinden, finansman ve yatırımlarından elde ettiği kârlılığın göstergesi ROA rasyosudur; dönem net kârının toplam aktiflere oranıdır. Banka ortaklarının koyduğu, her birim ortaklarının yatırmış oldukları her bir birim sermayesinin kârlılık göstergesi ROE rasyosudur; dönem net kârının banka öz sermayesine oranıdır. Bankaların faiz geliri ve giderinin değerlendirilmesi amacıyla kullanılan NIM rasyosu ise dönem net faiz gelirinin toplam aktiflerine oranıdır. Bu rasyo katılım bankaları için net kâr payı marjı göstergesidir ve kâr payı gelirlerinin toplam aktifler içindeki oranıdır. Bankaların öz kaynakları ile faaliyetleri arasındaki ilişkiyi göstermesi ve bankanın öz kaynakları ile alabileceği risk tutarlarını belirlemede önemli bir ölçüt olması sebebiyle her iki bankacılık türünün sermaye yeterlilik rasyosu (Capital Adequacy Ratio-CAR) da analize dahil edilmiştir⁵.

Geleneksel bankacılık sektörü ile karşılaştırmalı bir şekilde görülebilmesi için katılım bankacılığı sektörünün 2010-2018 dönemindeki ROA değerleri Grafik 2’de sunulmuştur.

Grafik 2: Katılım ve Geleneksel Bankacılık Sektörleri Aktif Kârlılığı (ROA)

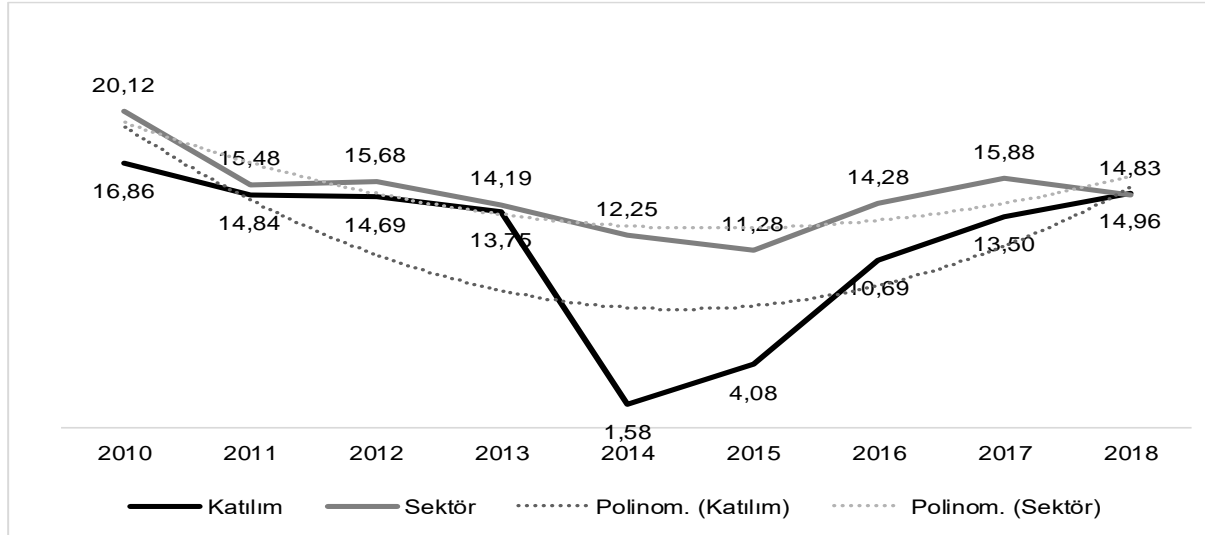
Kaynak: BDDK, 2019, <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık/tr/Home/Gelismis> sitesinden 19 Mayıs 2020 tarihinde alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 2’de katılım bankalarının aktif kârlılığının geleneksel bankalara kıyasla daha düşük seviyelerde gerçekleştiği görülmektedir. 2010 yılı itibarıyla her iki bankacılık türünün ROA’sının düşme eğilimine girmesi dikkat çekmektedir. Bu durum 2010-2016 döneminde Türk Bankacılık Sektöründeki plasmanların kârlılığının azaldığını göstermektedir. 2014 yılında Bank Asya’nın TMSF’ye devri ve son yıllarda zarar açıklaması nedeniyle katılım bankacılığında ROA değerindeki düşme haricinde katılım bankalarının son 9 yıldaki aktif kârlılık ortalaması geleneksel bankalara yakın seviyelerde gerçekleşmiştir.

Benzer durumun öz kaynak kârlılığında da görülmesi beklenir. Katılım bankalarının ve geleneksel bankacılık sektörünün 2010-2018 dönemine ait öz kaynak kârlılık değerleri Grafik 3’te sunulmuştur.

Grafik 3: Katılım ve Geleneksel Bankacılık Sektörleri Özkaynak Kârlılığı (ROE)

⁵ Çetin, “Katılım ve Mevduat Bankalarının Piyasa Etkinliğinin Karşılaştırmalı Analizi ve Bir Uygulama”, Türkiye Bankalar Birliği (TBB), https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7565/Katilim_Bankalari-329.pdf (Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2019).

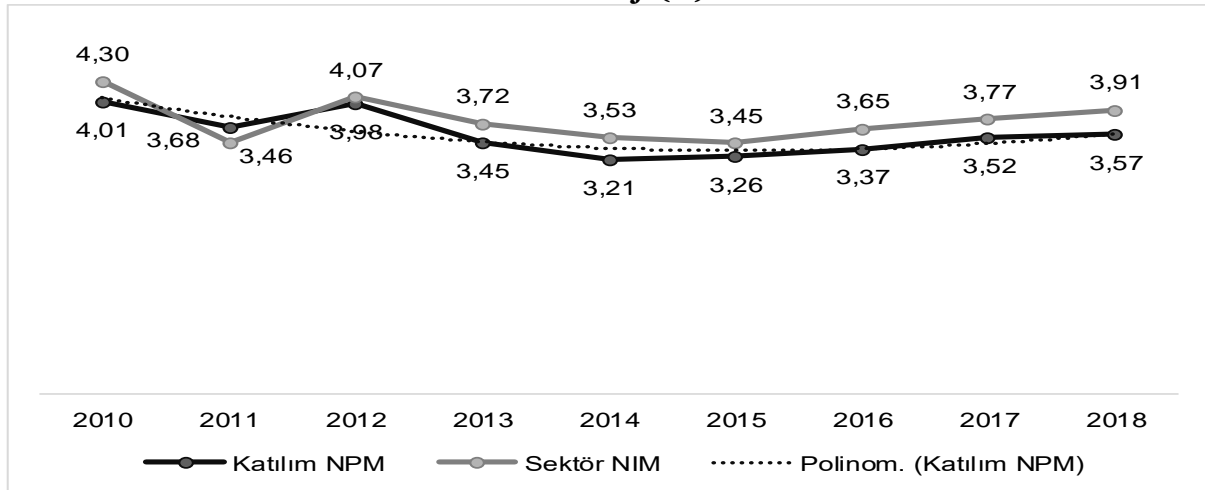
Kaynak: BDDK, 2019, <https://www.bddk.org.tr/BultenAylik/tr/Home/Gelismis> sitesinden 19 Mayıs 2020 tarihinde alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 3'te son 9 dokuz yıllık dönemde katılım bankalarının özkaynak kârlılığı, aktif kârlılığı ile benzer şekilde geleneksel bankacılık sektörünün altında seyretmiştir. 2010 yılı itibarıyla başlayan azalan ROA görünümüne ilaveten 2013'ten itibaren azalan bir ROE seyri, Türk Bankacılık Sektörünün 2010-2016 döneminde kârlılığının azaldığını göstermektedir.

Geleneksel bankacılık sektöründe ROE değerlerinin nispeten daha yüksek seyretmesi maliyetsiz bir kaynak olan öz sermayenin geleneksel bankalarda daha kârlı yatırımlarda değerlendirilmesini sağlayan enstrümanlarının varlığına ve daha düşük maliyetle çalışma kapasitesine işaret etmektedir. Buna rağmen, katılım bankalarının ROA ve ROE değerlerinin 2014-2015 dönemi hariç geleneksel bankacılık sektörüne çok yakın olması kârlılığının yüksek olması sayesinde.

Farklı iki bankacılık türünün sistemdeki etkinlik düzeyini ve fonlama maliyetlerini görmek amacıyla son 9 yıllık dönemde katılım bankaları için NPM ve geleneksel bankacılık sektörü için NIM değerleri Grafik 4'de gösterilmektedir.

Grafik 4: Katılım Bankaları Net Kâr Payı Marjı ve Geleneksel Bankacılık Sektörü Net Faiz Marjı (%)

Kaynak: BDDK, 2019, <https://www.bddk.org.tr/BultenAylik/tr/Home/Gelismis> sitesinden 19 Mayıs 2020 tarihinde alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

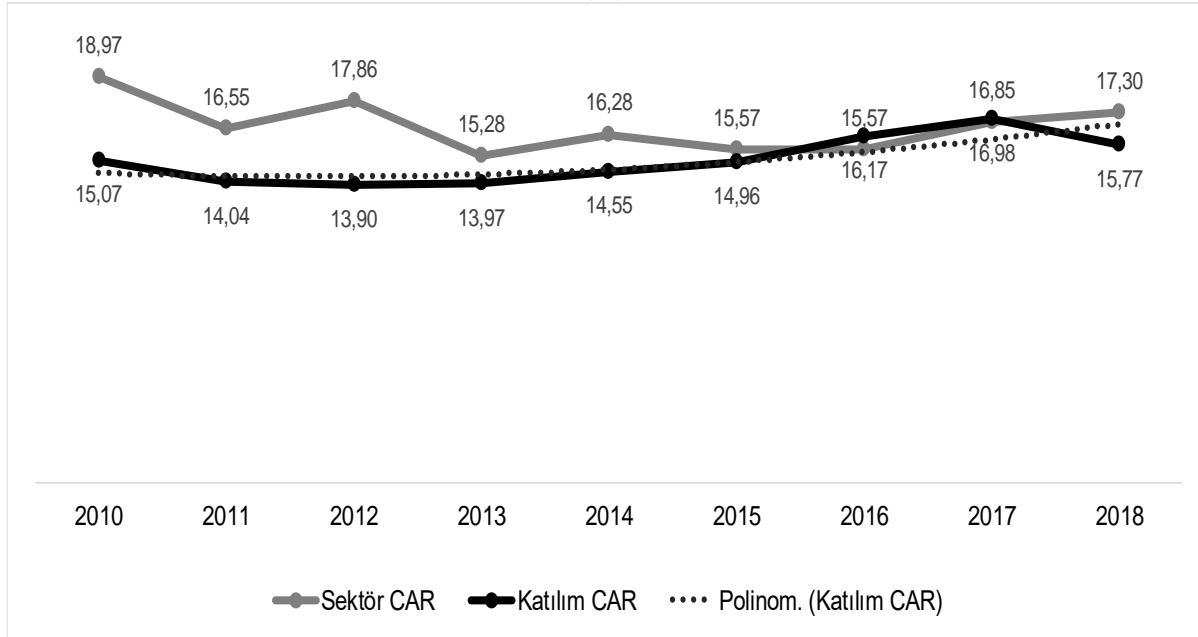
Grafik 4'te her iki bankacılık türünün 2010-2018 döneminde NIM ve NPM değerlerinin birbirine çok yakın seyrettiği görülmektedir. Bu durumda, katılım bankalarının komisyon ve kâr payı oranlarının geleneksel bankalara benzer olmasına rağmen tercih edilebildiğini göstermektedir. 2010-2014 döneminde her iki bankacılık sektöründe görülen düşme eğilimi,

Türk bankacılık sektöründe rekabetin artmış olabileceği şeklinde yorumlanabilir. İzleyen yıllarda, azalan faiz/kâr payı oranlarından elde edilen verimin arttığı görülmektedir. Aksi halde, marjın daralması sürekli hale gelerek bankalar, öz kaynaklarına ilave değer katamayacağından etkinliğini kaybedecektir. Böyle bir olumsuz durum her iki bankacılık türünde de yaşanmamıştır.

NPM marjının NIM marjının altında olması; geleneksel bankaların ürün ve hizmetlerinin daha geniş olduğu ve bu sayede daha kârlı faaliyet gösterebildiği, takibe düşen kredi oranının daha düşük olduğu, yüksek faiz oranlarından kredi verebildiği ve kaynak maliyetlerinin daha düşük olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Bankaların sermaye yeterlilik rasyosu (CAR); katılım bankacılığı ve geleneksel bankacılık sektörünün son 9 yıllık dönemde risk yönetimindeki etkinliğinin görülmesi amacıyla Grafik 5'te gösterilmektedir.

Grafik 5: Katılım ve Geleneksel Bankacılık Sektörleri Sermaye Yeterlilik Rasyosu (CAR) (%)

Kaynak: BDDK, 2019, <https://www.bddk.org.tr/BultenAylik/tr/Home/Gelismis> sitesinden 19 Mayıs 2020 tarihinde alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) bankaların sermaye yeterliliği için belirlediği "Hedef Rasyo" asgari %12'dir. Grafik 5'te her iki bankacılık türünün son 9 yıllık dönemdeki ortalama CAR değeri %14-19 aralığında gerçekleşmiştir. Katılım ve geleneksel bankacılık sektörleri için Grafik 2, 3, 4 ve 5'te sunulan finansal göstergeler birlikte değerlendirilmek üzere Tablo 2'de bir arada sunulmuştur.

Tablo 2: Geleneksel ve Katılım Bankaları Sektörü Kârlılık Rasyoları

	Yıllar	CAR(%)	ROA (%)	ROE (%)	NPM ve NIM (%)
Sektör	2010	18,97	2,46	20,12	4,30
	2011	16,55	1,74	15,48	3,46
	2012	17,86	1,83	15,68	4,07
	2013	15,28	1,60	14,19	3,72
	2014	16,28	1,33	12,25	3,53
	2015	15,57	1,16	11,28	3,45
	2016	15,57	1,50	14,28	3,65
	2017	16,85	1,62	15,88	3,77
	2018	17,30	1,45	14,83	3,91
Katılım	2010	15,07	2,02	16,86	4,01
	2011	14,04	1,62	14,84	3,68
	2012	13,90	1,47	14,69	3,98
	2013	13,97	1,26	13,75	3,45
	2014	14,55	0,15	1,58	3,21
	2015	14,96	0,35	4,08	3,26
	2016	16,17	0,92	10,69	3,37
	2017	16,98	1,09	13,50	3,52
	2018	15,77	1,11	14,96	3,57

Kaynak: BDDK, 2019, <https://www.bddk.org.tr/BultenAylik/tr/Home/Gelismis> sitesinden 19 Mayıs 2020 tarihinde alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Her iki bankacılık türünün CAR göstergesinin ROA ve ROE ile pozitif bir ilişki; NIM ve NPM göstergeleri ile negatif yönlü bir ilişki göstermesi beklenmektedir. Çünkü, ROE ve ROA değerlerinin yüksek olması kârların sermayeye eklenmesine imkân tanıyarak CAR'ı yükseltecektir. Diğer yandan, CAR'ı daha yüksek olan sektör belirli bir miktar mevduat için daha az kredi kullanmış olacağından finansman geliri de daha düşük olacaktır.

Tablo 2'de katılım bankacılığının NPM değerleri sürekli bir artış göstererek geleneksel bankaların NIM değerlerine yakın seviyede, ROA ve ROE değerleri ise dalgalı bir seyir izleyerek geleneksel bankacılık sektöründen aşağı seviyelerde gerçekleşmiştir. Bu duruma neden olarak, katılım bankalarının finansman yönteminin bir emtia ve mala dayanma zorunluluğu ve bunun yarattığı *sürtünme etkisi* gösterilebilir.

Katılım bankalarının risk paylaşımı esasına dayanması gereği daha riskli ve kredi ağırlıklı bir aktif varlığına sahip olması kârlılığını ve CAR rasyosunu olumsuz etkilemiştir.

Geleneksel bankalar likidite yönetimi olarak gerçekleştirdikleri para piyasalarından borçlanma işlemlerinde % 1 Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ne tabidir (BSMV(6802 Sayılı Gider Vergileri Kanunu md.28, 1956)). Katılım bankaları ise bu işlemlerini *teverruk* yöntemiyle karşılamaktadır. Bu yöntemde emtia alım-satımına başvurulduğundan Bankacılık Kanunu'nun 48'inci maddesinde belirtilen krediler kapsamında değerlendirilmekte ve %5 oranında BSMV ödemesine tabi tutulmaktadır (5411 Sayılı Bankacılık Kanunu , 2005). Bu durum, katılım bankalarının teverruk işlemlerinin sürtünme etkisi göstererek borçlanma maliyetini arttırmaktadır. Bu teverruk işlemlerinde emtia alım-satımı için broker şirketlere de komisyon ödemektedirler. Katılım bankalarının faaliyet giderlerini artırıcı ve piyasa etkinliğini azaltıcı bir etki gösteren bu durum sektör kârlılığını olumsuz etkilemektedir.

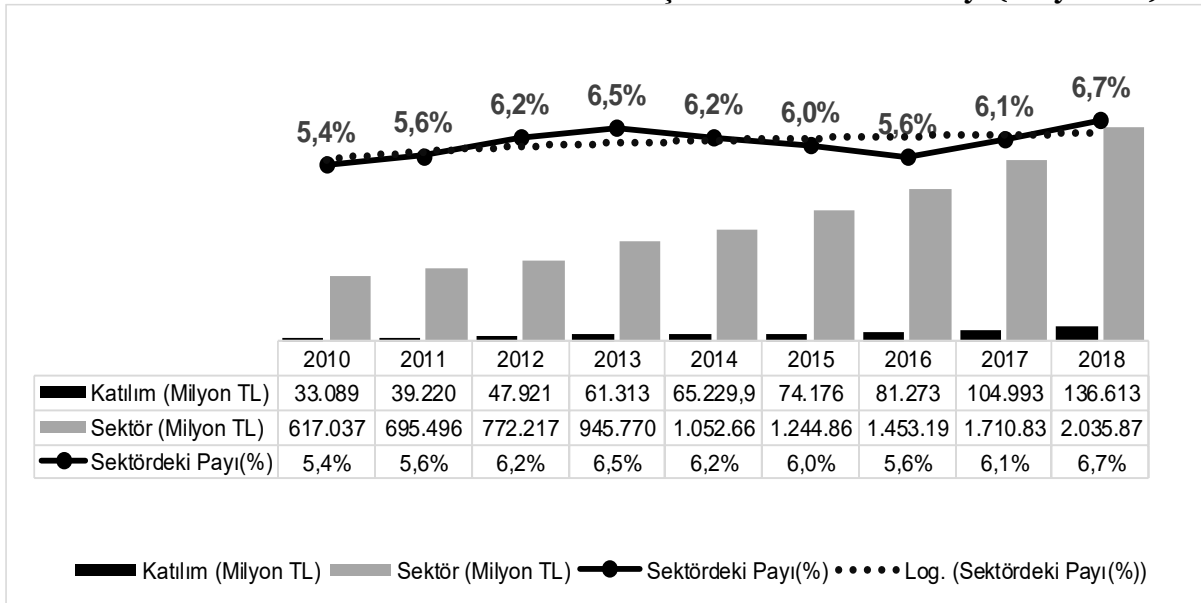
2.2.Katılım Bankalarının Fon Gelişimine Katkısı

Bir ülke için finansal gelişmişlik seviyesinin yüksek olması, finansal hizmetlerinin gelişmiş olmasından daha önemli görülmektedir (Imam ve Kpodar, 2015: 4). Finansal gelişmişlik ise;

para piyasalarının, finansal kurumların ve finansal araçların bir bütün olarak gelişmesidir (Bağcı, 2018: 243). Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında ise kaynakların tahsisinin daha sağlıklı hale gelmesi ve toplam faktör verimliliğinin artması şeklinde tek yönlü bir nedensellik olduğu düşünülmektedir (Aslan ve Korap, 2006: 7). Türkiye’de katılım bankalarının sunduğu İslami prensiplere dayanan finansal hizmetler ve ürünler sayesinde Türk bankacılık sektöründe gelişmişlik artmıştır.

Bankalar, tasarrufların yatırımlara aktarılmasına aracılık eden, finansal gelişmeyi sağlayan en etkili finansal kurumlardır (Afşar, 2007: 189). Ancak, faiz hassasiyetiyle bankacılık sistemi dışında kalmayı; “gönüllü dışlanma (*voluntary self-exclusion*)” tercih eden bireylerin olması tasarrufların verimsiz kullanılmasına ve para çarpanının küçülmesiyle likidite sorununa yol açabilmektedir. Bu nedenle, faiz hassasiyetiyle geleneksel bankalara ulaşmayan tasarrufların faizsiz bankacılığa yönlendirilmesi, özellikle Müslüman nüfusu yoğun ülkelerde ekonominin ve sermaye piyasalarının gelişmesi ile mümkündür (El-Galfy ve Khiyar, 2012: 950). Türkiye’de katılım bankalarının fon sağlama potansiyelinin görülmesi amacıyla, 2010-2018 döneminde toplam mevduat gelişimi Grafik 6’da gösterilmektedir.

Grafik 6: Katılım bankalarının Mevduat Gelişiminin Sektördeki Payı (Milyon TL)

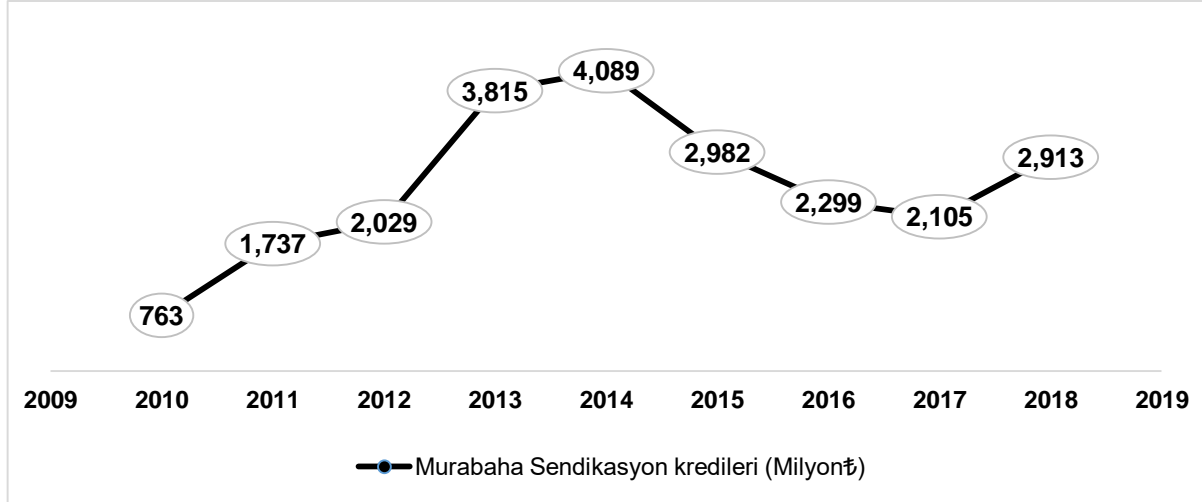
Kaynak: BDDK, 2019, <https://www.bddk.org.tr/BultenAylik/tr/Home/Gelismis> sitesinden 19 Mayıs 2020 tarihinde alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 6’da katılım bankacılığı sektörünün mevduat miktarının her yıl artış gösterdiği görülmektedir. 2010-2018 döneminde katılım bankacılığı sektörünün toplam mevduatı geleneksel bankacılık sektörünün yaklaşık % 6’sıdır. 2018 yıl sonunda katılım bankalarının cari ve katılma hesapları toplamı 136 milyar TL ‘ye ulaşmıştır.

Katılım bankalarının 2010 yılında başladığı kira sertifikası ihraçları yerli ve yabancı yatırımcıların katılımıyla son dokuz yıllık dönemde 45.8 milyar Türk Lirası ve 4.3 milyar ABD Doları olmak üzere toplamda yaklaşık 54 milyar TL bir mevduat dışı fon kaynağı sağlamıştır.

Katılım bankaları, dış ticaretin finansmanına yönelik yabancı para cinsinden kaynak sağlanması amacıyla murâbaha sendikasyon kredileri düzenleyerek de uluslararası para piyasalarından fon sağlayabilmektedir.

Grafik 7’de, 2010 yılı itibarıyla düzenlenen murâbaha sendikasyon kredileri ile sağlanan yabancı para fon miktarı, her dönemin yıl sonu döviz kuruna göre Türk Lirası cinsinden gösterilmektedir.

Grafik 7: Murabaha Sendikasyon Kredileri ile Sağlanan Fon Miktarı (Milyon TL)

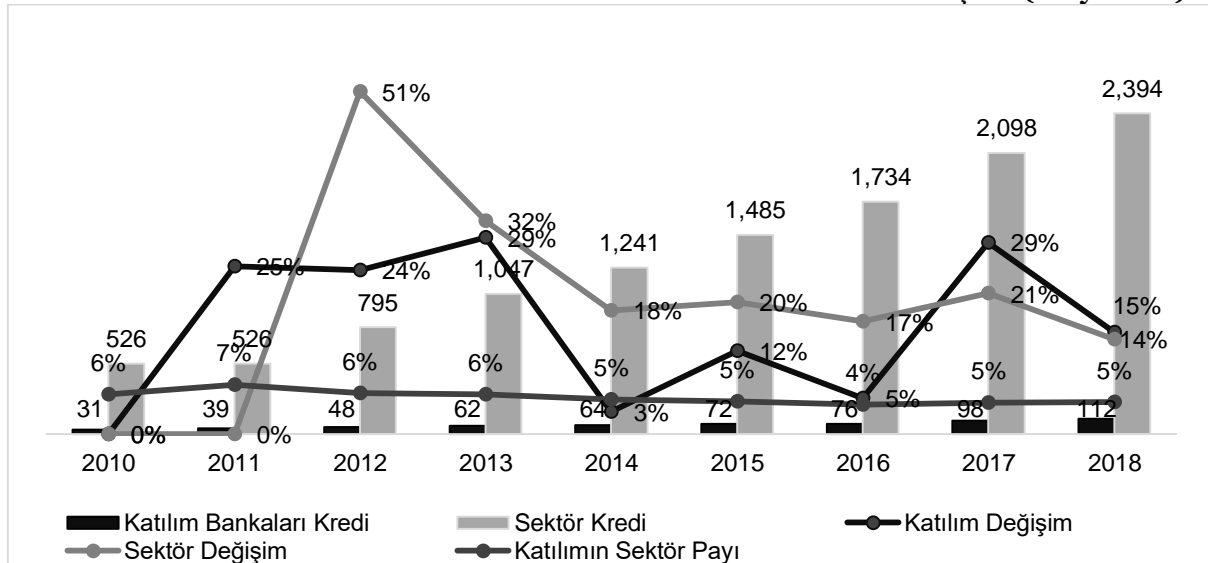
Kaynak: BDDK, 2019, <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık/tr/Home/Gelismis> sitesinden 19 Mayıs 2020 tarihinde alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 7’de, uluslararası para piyasalarından sağlanan fon miktarının 2014’te en yüksek seviyeye ulaştığı görülmektedir. 2014’ü takip eden yıllarda sağlanan döviz miktarı dalgalı bir seyir izlese de katılım bankalarının yurt dışından finansman sağlama kapasitesinin yüksek olduğu ve dış ticaretin finansmanında kullanılmak üzere ilave kaynak sağlamada başarılı olduğu görülmektedir.

2.3.Kredi Hacminin Genişlemesine Katkısı

Faizsiz finans yöntemlerinin gerçek ve fiziksel işlemlerin finanse edilmesiyle doğrudan ve güçlü bir bağı vardır. Bu sebeple, katılım bankacılığı modeli, mal ve emtia piyasası ile bütünleşmiştir ve bu piyasalarda gerçekleşen işlemlerin gerektirdiği kadar bir finansman hacmi ile sınırlıdır (El-Galfy ve Khyar, 2012: 948). Buna ilaveten, fatura karşılığı bir alım-satımı finanse ederek, ekonomide kaynak israfının ve fonların riskli, spekülasyon amaçlı kullanılmasının önüne geçmektedir (Özuluca ve Deran, 2009: 95).

Katılım bankaları, bu ilke ve yöntemleri doğrultusunda ekonomiyi finanse etme motivasyonu ile kredi kullanımına yönelmiştir. Katılım bankalarının aktif büyüklüğünün önemli bir kısmını oluşturan kredilerin son 9 yıllık dönemde toplam tutarları Grafik 8’de gösterilmektedir.

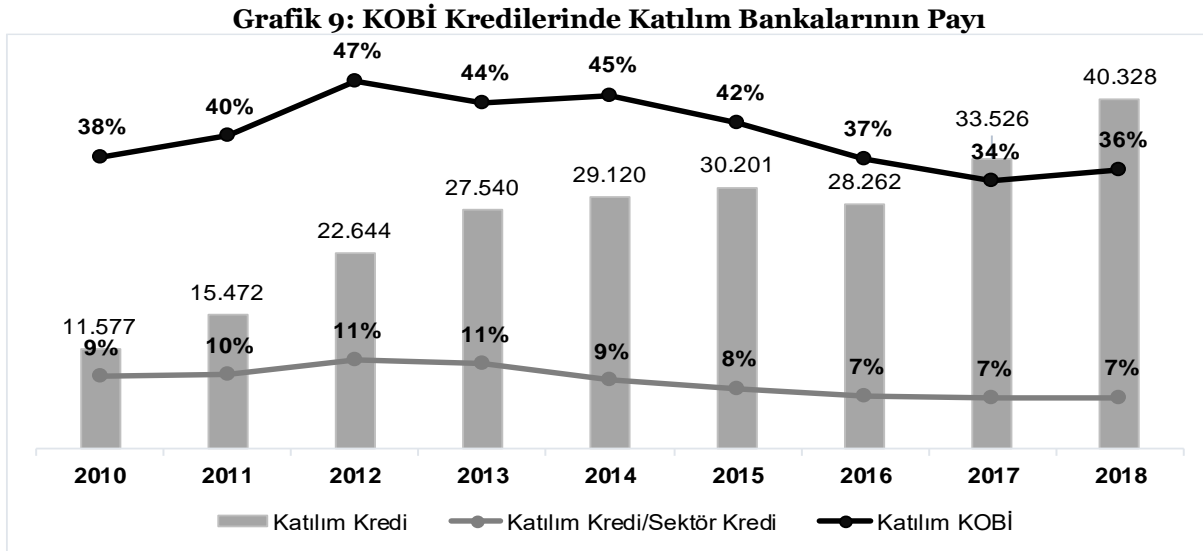
Grafik 8: Katılım ve Geleneksel Bankacılık Sektörlerinin Kredi Gelişimi (Milyon TL)

Kaynak: BDDK, 2019, <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık/tr/Home/Gelismis> sitesinden 19 Mayıs 2020 tarihinde alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 8’de, katılım bankalarının kredi tahsis miktarı artmasına rağmen kredi artış hızındaki değişimin dalgalı bir seyir gösterdiği görülmektedir. Özellikle, 2014 yılında ciddi bir düşüş gerçekleşmiştir. Katılım bankalarının kredi tahsis miktarının artmasına rağmen bu gelişme kredi gelişiminin oranındaki değişime yansımamıştır. Benzer durumun geleneksel bankacılık sektöründe de görülmesi, yurt içi kredi talebinin belli dönemlerde genel olarak azaldığı şeklinde ifade edilebilir. Katılım bankaları son dokuz yıllık dönemde bankacılık sektörünün ortalama % 5’i kadar ilave bir finansman sağlamış ve 2018 yılında kredi miktarını 112,4 milyar TL’ye çıkarmıştır.

2.4.Reel Sektörü Finanse Etme Rolü

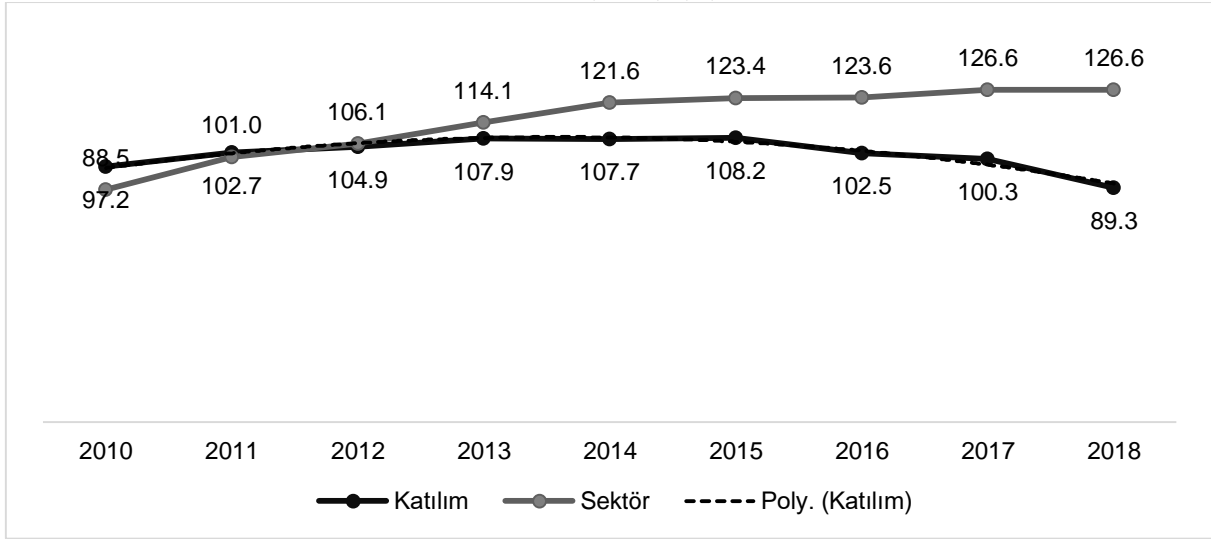
Küçük girişimcilerin ekonomik üretime katılma imkânını arttıracak her alternatif kaynak daha âdil bir kaynak erişimine ve ülkelerin ekonomik büyümesine katkı sağlayacaktır (El-Galfy ve Khiyar, 2012: 950). Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ’ler), Türkiye’deki işletmelerin % 99,9’unu; toplam üretimin ve toplam katma değer yaklaşık % 60’ını oluşturması nedeniyle ekonomiye katkıları oldukça önemlidir (Yüksel, 2011: 15). KOBİ’lerin finansmanı doğrudan reel ekonomi finanse edilmektedir. Katılım Bankaları da kredi portföyünde KOBİ’lere ağırlık vermektedir. Katılım bankalarının KOBİ’ler aracılığıyla ekonomiye katkısının görülmesi amacıyla 2010-2018 döneminde katılım bankalarının KOBİ kredilerinin payı ve gelişimi Grafik 10’da gösterilmektedir.

Kaynak: BDDK, 2019, <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık/tr/Home/Gelismis> sitesinden 19 Mayıs 2020 tarihinde alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 9’a göre, Katılım Bankaları 2010 yılı itibarıyla kredilerinin yaklaşık % 40’ını KOBİ’lere tahsis etmiştir. Katılım bankalarının toplam kredi büyüklüğünün sektördeki ortalama payı % 5 iken, KOBİ kredilerinde payının yaklaşık % 9 olması KOBİ finansmanında daha aktif olduklarını göstermektedir.

Bankaların topladığı mevduatla kredi kullandığı varsayımı altında, mevduatın krediye dönüşüm oranı (loan-to-deposit ratio (LDR)) incelenerek, katılım bankalarının ekonomiye kaynak aktarım seviyesi görülebilir. LDR’nin % 100 olması, bankaların topladıkları mevduat kadar kredi kullandığını göstermektedir. Bu oranın % 100’ün üzerinde çıkması bankaların topladıkları mevduattan daha fazla tutarda kredi kullandıkları anlamına gelmektedir ki bu durum bankaların mevduat dışı kaynakların kullanımına yöneldiğine işaret etmektedir. Bu doğrultuda katılım bankaları ve geleneksel bankaların LDR’si Grafik 10’da gösterilmektedir.

Grafik 10: Katılım ve Geleneksel Bankacılık Sektörlerinde Mevduatın Krediyeye Dönüşüm Oranı (LDR) (%)

Kaynak: BDDK, 2019, <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık/tr/Home/Gelismis> sitesinden 19 Mayıs 2020 tarihinde alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 10'da küresel finans krizi sonrası para bolluğunun yaşandığı 2010 yılından itibaren hem sektörün hem de katılım bankalarının kredi iştahının arttığı görülmektedir. Aynı dönemde Grafik 6'da bankacılık sektörü ve katılım bankalarının net faiz/kâr payı marjının azaldığı görülmüştü. Buna göre, finansman gelirleri azalmasına rağmen bankaların kredileri artarak devam etmiştir. Geleneksel bankaların mevduat dışı kaynak yaratma imkânlarının daha çok olması ve geleneksel bankacılık sektörü içinde büyük paya sahip olan kamu bankalarının, iç talebin azaldığı dönemlerde devlet teşviki ile sektöre finansman sağlamayı sürdürmesi sektörün LDR'sini arttırmıştır.

Katılım bankacılığı sektörünün azalan LDR seyrinin bir başka nedeni olarak, katılım bankalarının 2010 yılı itibarıyla başlayan kira sertifikası ihraçlarıyla mevduat dışı kaynak yaratma imkânına erişmesi gösterilebilir. Ayrıca, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın 2012 yılında iç ve dış piyasaya yönelik kira sertifikası ihracına başlamasıyla katılım bankaları kamu kesimine finansman sağlama imkânına erişmiştir. Bu sayede, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı da kira sertifikalarına yönelerek risk ağırlığını düşürmüştür⁶.

2.5. Finansal Sektörde Rekabeti Artırması ve İstihdamına Katkısı

Faizsiz finans kurumlarının Türkiye'de faaliyete geçmesiyle hizmet sektöründe bir istihdam alanı doğmuştur. Bankacılık sektörü haricinde banka dışı faizsiz finansal kurumlarının kurulması, faizsiz sigortacılık piyasasının oluşması, varlık kiralama şirketleri, bankalara fetva veya danışma kurulu hizmetlerini veren kurumların oluşması şeklindeki gelişmeler istihdam alanı sağlamaktadır.

Katılım bankalarının 2018 yıl sonu itibarıyla toplam şube sayısı 1.122 adettir. Bu rakamın bankacılık sektöründeki payı yaklaşık % 10'dur (<https://www.bddk.org.tr/BultenAylık>, 2019). Bu oran da katılım bankalarının gelişmekte olan bir sektör olduğunu ve istihdam yaratma kapasitesinin artarak devam edebileceğini düşündürmektedir. Katılım bankalarının ülke istihdamına katkısını görmek için, Türkiye'de 2010-2018 dönemine ait yıl sonu toplam istihdam rakamları karşısında katılım bankalarının ve geleneksel bankaların (sektör) yurt içi personel sayılarının oranı Tablo 3'te gösterilmektedir.

⁶ Bknz. <https://www.hmb.gov.tr/yatirimci-klavuzu-kira-sertifikasi>, 2020

Tablo 3: Katılım Bankalarının Yurt İçi İstihdama Katkısı (Bin kişi)

Yıl	Ülke İstihdamı	Sektör	Katılım	Sektör+ Katılım	Katılım / Sektör Oranı (%)	Sektör/ Toplam İstihdam Oranı (%)	Katılım/ Toplam İstihdam Oranı (%)
2010	21.858	191	13	204	7	0,9	0,1
2011	23.266	195	14	209	7	0,8	0,1
2012	23.937	201	15	216	8	0,8	0,1
2013	24.601	213	17	230	8	0,9	0,1
2014	25.933	216	16	232	8	0,8	0,1
2015	26.621	217	17	234	7	0,8	0,1
2016	27.205	210	14	224	7	0,8	0,1
2017	28.189	208	15	223	7	0,7	0,1
2018	28.738	207	16	223	8	0,7	0,1
2019	25.201	206	15	221	7	0,8	0,1

*Kaynak: TÜİK, 2019, <http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, Erişim Tarihi: 7 Haziran 2020

**Kaynak: BDDK, 2019, <https://www.bddk.org.tr/BultenAylik/tr/Home/Gelismis> Erişim Tarihi: 7 Haziran 2020. Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3'te 2010-2018 döneminde Türkiye'deki istihdam rakamları, geleneksel bankacılık sektörü ve katılım bankalarındaki yurt içi personel sayısı ve bunların kendi içinde oranları görülmektedir. Buna göre, ülkede toplam istihdam her yıl artarak dokuz yıllık ortalama istihdam 25.201 kişi düzeyine ulaşmıştır. 2016 yılında Türk Bankacılık Sektörünü olumsuz etkileyen etkenler, her iki bankacılık türünün de istihdam gelişimini olumsuz etkilemiştir. Bu gerileme süreci geleneksel bankalarda devam ederken, katılım bankalarının 2017 itibarıyla personel sayısında artış görülmektedir. Buna rağmen, katılım bankalarının geleneksel bankalar sektörü içindeki payı % 7'nin üzerine çıkamamıştır. Katılım bankalarının toplam personel sayısının sektördeki payı % 7, katılım bankalarının ülke istihdamına katkısı ortalama % 0.1 oranla 15 bin kişi düzeyindedir.

2.6.Kayıt Dışılığı Önleyici Etkisi

Katılım bankaları tarafından gerçekleştirilen her mal ve hizmetin finansmanı gerçek değeri üzerinden fatura karşılığında ve resmi tescil işlemleri yapıldıktan sonra gerçekleşmektedir. Bu sayede Katılım Bankaları, ekonomide alım satımların kayıt altına alınmasına katkı sağlamaktadır (Tenekeci, 2017: 67).

Ekonomide kayıt dışılığın önlenmesi amacıyla yapılan her işlemin devletin vergi gelirlerini artırıcı bir rolü vardır. Katılım bankaları tarafından kullanılan fonların mal ve hizmet alımlarının dışında faydalanma imkânının olmaması, fonların doğrudan ekonomiye yatırım harcaması olarak dönüşmesini sağlayarak dolaylı olarak istihdam kapasitesinin artması şeklinde ekonomide reel bir hareketlilik yaratmaktadır (Özuluca ve Deran, 2009: 97).

Katılım bankacılığının mevduat yapısının mudârebeye dayanması, öz kaynak temelli gerçek bir mevduat tabanına sahip olması, ekonomide spekülâtif ve yapay bir para genişlemesini engelleyerek ekonomik istikrarı olumlu etkilemektedir.

SONUÇ

Türkiye'de katılım bankaları teorik açıdan geleneksel bankalardan farklı hatta faiz yasağı temelinde karşıt bir duruş sergilese de, uygulamada ürün ve hizmetleri, dayandığı yasal mevzuatı aynı veya benzer özellikler göstermektedir. Katılım bankalarının geleneksel bankalarla benzer ürün ve hizmetleri faiz hassasiyeti olan müşteri kitlesine sunabilmesi onları geleneksel bankaları tamamlayıcı ve onları takip eden bir role sokmaktadır. Bu durum, Türkiye'de katılım bankalarının kuruluş felsefesine ve sektörü geliştirmek için uygulanan politikanın özülüyle çelişmektedir. Diğer taraftan, katılım bankalarının önemli bir katkısı, bankacılık sektörüne çekimsiz bakan kesimleri sisteme dahil ederek, bu kesimin sahip

olduğu varlıkları ve yurt dışından potansiyel fonları bankacılık sistemine aktarmasıdır. Bu açıdan Türk bankacılık sektöründe toplam kredi hacminin genişlemesi, finansal rekabetin artması, atıl fonları finansal sisteme kazandırması, istihdam sağlama, doğrudan reel sektörü fonlayan ve kayıt dışılığı önleyen bir mekanizma önermesi sayesinde pazar payı nispetinde Türkiye ekonomisine fayda sağlamaktadır. Elbette bu katkılar katılım bankalarından beklenenin ve potansiyelinin gerisindedir. Katılım bankalarının potansiyelini yakalayabilmesi için barındırdığı farklılıkları ön plana çıkaracak, sermaye piyasası araçları ve sigorta ürünleri ile esaslı bir alternatif finans hizmeti sunacak bir tasarıma kavuşturulması gerekmektedir. Dolayısıyla Türk bankacılık sektöründe alternatif kurumların gelişmesine imkân tanınması, katılım bankacılığı sektörünün mevzuat ve vergi konularındaki eksiklikleri ve dezavantajlı duruma düştüğü konuların öncelikli olarak ele alınması önemlidir.

KAYNAKÇA

- 26333 Sayılı Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik. (2006, 1 Kasım). Resmi Gazete (Sayı: 26333). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=10738&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu. (2005, 19 Ekim). Resmi Gazete: (Kanun No. 5411). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051101M1-1.htm>
- 6802 Sayılı Gider Vergileri Kanunu. (1956, 23 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı:9362). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/9362.pdf>
- 98/11591 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı. (1998, 1 Eylül). Resmi Gazete (Sayı: 28178). Erişim adresi: <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/01/20120119-15.htm>
- Abdul-Rahman, Y. (2015). *İslam'da Bankacılık ve Finansman*, (A. T. Salih Tuğ, Çev.) İstanbul: İstanbul Zaim Üniversitesi.
- Afşar, A. (2007). Finansal Gelişme ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* (36), 188-198. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mufad/issue/35607/395635> adresinden alındı
- Ağkan, F. (2018). AAOIFI Standartları ve Türkiye Katılım Bankalarında Uygulanabilirliği, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cit. 6, Sayı. 2, s. 235-245.
- Al-Smadi, A. A. M. A., Almsafir, M. K., & Mukthar, M. B. (2017). Global Financial Crisis of Islamic and Conventional Banking in Middle East" CA Case Study in Turkey, *International Journal of Economics and Finance*, 9(8), s. 239-248.
- Aslan, Ö., ve Korap, H. (2006). Türkiye'de Finansal Gelişme Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, s. 1-20.
- Apak S., Açıkgöz A.F. (2011) Türkiye'de Katılım Bankacılığının Bankacılık Sektöründeki Yeri ve Finansal İstikrara Katkısı, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1, s.70-85.
- Aras, O. N., Öztürk, M. (2011). Reel Ekonomiye Katkıları Bakımından Katılım Bankalarının Kullandığı Fonların Analizi, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt 3, No 2, 2011, s.166-179.
- Aysan, A. F. vd. (2017). *Macroeconomic Shocks and Islamic Banks Behaviour in Turkey.*, Handbook of Empirical Research on Islam and Economic Life (s. 375) içinde. Massachusetts, ABD: Edward Elgar Publishing Limited.

- Bağcı, H. (2018). Finansal Gelişmişlik Endeksi Oluşturulması: OECD Ülkelerinde Bir Uygulama. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, s. 238-254.
- Çetin, A. (2018). Katılım ve Mevduat Bankalarının Piyasa Etkinliğinin Karşılaştırmalı Analizi ve Bir Uygulama. *Türkiye Bankalar Birliği* (329), s. 215. https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7565/Katilim_Bankalari-329.pdf adresinden alındı
- Durmuş, A. (2011). İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi ve Finansman Yöntemleri. *Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantısı*, İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, s. 57-345.
- El-Galfy, A. ve Khiyar, A. K. (2012). Islamic Banking and Economic Growth: A Review. *Journal of Applied Business Research*, 28 (5), s. 943-955, (Çevrimiçi) https://www.researchgate.net/publication/288071859_Islamic_Banking_And_Economic_Growth_A_Review, 21 Eylül 2020.
- Erdoğan, D. (2011). *Katılım Bankacılığı Ve Türk Ekonomisine Katkıları*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Anabilim Dalı.
- Ergeç, E. H., Kaytancı, B. G., ve Toprak, M. (2014). Katılım Bankası Müşterilerinin Bankacılık Sistemi Kullanım Tercihleri: Mevduat Bankaları İçin İslami Bankacılık Penceresi. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 6 (2), s. 53-90.
- Ersoy, M., Süner, A. (2018). Türkiye’de Katılım Bankacılığı Ve Katılım Bankacılığında Kamu Girişimi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 40 (2), s.167-180.
- Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe Denetleme Kurumu (AAOIFI). (2012). M. Odabaşı (Çev.). İslami Standart 11: Eser ve Alt Eser (İstisna) Sözleşmesi. Faizsiz Bankacılık Standartları. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Furqani, H., Mulyayn, R. (2009). Islamic Banking and Economic Growth: Empirical Evidence from Malaysia, *Journal of Economic Cooperation and Development*, 30(2), s. 59-74
- Gözübenli, B. (2011). Faizsiz Finansman Teknikleri Hakkında Bazı Mülâhazalar. *Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantısı*, İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları, s. 173-197.
- Güngören, M. (2013). *Bir Finansal Enstrüman Olarak Sukuk Katılım Bankalarına Uyum Modellemesi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Imam, P., Kpodar, K. (2015). *Is Islamic Banking Good for Growth?*. International Monetary Fund (IMF) Working Paper, s. 15-81.
- Kelleroğlu, F. (2018). *Katılım Bankacılığı Sistemi ve Türkiye’de Katılım Bankacılığı*. Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kevser, M. (2020). Türkiye’de Katılım Bankacılığının Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme: 2015-2019 Dönemi Analizi, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(6), s.116-127
- Nawaz, Huma, vd. (2019). Beyond finance: Impact of Islamic finance on economic growth in Pakistan, *Economic Journal of Emerging Markets*, 11(1), s. 8-18.
- Özuluca, A., ve Deran, A. (2009). Katılım Bankacılığı İle Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri Ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), s. 85-108.

- Pıçak, M. (2012). Faiz Olgusunun İktisadi Düşüce Taihindeki Gelişimi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(4), s. 61-92.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığ. (2020, 20 Haziran). *Kira Sertifikası*. Erişim adresi: <https://www.hmb.gov.tr/yatirimci-klavuzu-kira-sertifikasi> adresinden alındı, , Erişim Tarihi:
- Tenekeci, M. (2017). *Katılım Bankacılığının Finansal İstikrara Etkisi: Türkiye Örneği*. Yüksek Lisans Projesi. Konya: KTO Karatay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.
- Tunç, H. (2010). *Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması* (11 b.). İstanbul: Nesil Yayın Grubu.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB). (2020, 22 Mayıs). *Tarihçe*. Erişim adresi: <https://www.tkbb.org.tr/tarihce> .
- Varsak, S. (2017). Participation Banking in Turkey and Its Effects on the Turkish Financial System. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, s.104-109.
- Warde, I. (2006). *Islamic Finance in the Global Economy*, 2.b., Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Yazıcı, S. (2017). İslam'da Sigorta ve Tekafül Sigortası. H. Sarıbaş (Ed.), İslam İktisadı ve Finansı, İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Kütüphanesi, s. 173-194.
- Yeldan, E. (2009). Kapitalizmin Yeniden Finansallaşması ve 2007/2008 Krizi: Türkiye Krizin Neresinde? *Çalışma ve Toplum*, 1, s. 11-28.
- Yozgat, F., 2010: Faizsiz Ekonomi, Araştırma Yay. Ankara.
- Yüksel, A. (2011). *Türkiye’de KOBİ’lerin Banka Kredilerine Erişimi*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı.Erişim adresi: <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/AycanYuksel.pdf> .
- Yüksel, S., Canöz, İ. (2017). Does Islamic Banking Contribute to Economic Growth and Industrial Development in Turkey, *İkonomika: Jurnal Ekonomi dan Bisnis Islam*, 2(1), s. 93-102.